

Een Europa met waarden

De ethische dimensie van de Europese Unie

Rapport aan de bisschoppen van COMECE (maart 2007)

Voorwoord

In mei 2005 publiceerde de Commissie van de Bisschoppenconferenties van de Europese Unie (COMECE) een theologische reflectie over het belang van het proces van Europese eenwording. Deze tekst is in verschillende talen vertaald en werd alom positief ontvangen. De titel, 'De wording van de Europese Unie en de verantwoordelijkheid van de katholieken', duidt erop dat de Europese Unie geen statische en vanzelfsprekende gemeenschap van staten is. Hij geeft aan dat de EU een dynamische ontwikkeling kent en afhankelijk is van de verantwoordelijke betrokkenheid en instemming van haar burgers.

Dit oordeel werd bevestigd door het ratificatieproces van het Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa: een groot aantal lidstaten stemde met de Grondwet in, maar twee landen wezen haar middels een referendum af. Het "nee" van Frankrijk en Nederland gaf uiting aan gevoelens die in sommige andere lidstaten waarschijnlijk ook leven. In elk geval is hiermee een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de Europese eenwording angebroken: De ontwikkeling van het proces zal in de toekomst onmogelijk zijn zonder de uitdrukkelijke instemming van een meerderheid van de burgers van de individuele lidstaten ten aanzien van de richting die er wordt ingeslagen.

Om burgers te helpen een verantwoorde-lijke beslissing te nemen over de toekomstige ontwikkeling van de Europese Unie,

moet geformuleerd worden wat de kern van de Europese integratie vormt. Een dergelijke omschrijving was er niet, niet vanuit Europees perspectief noch vanuit katholiek oogpunt.

Omdat een dergelijke reflectie ontbrak en geïnspireerd door het naderend vijftigjarig bestaan van de Verdragen van Rome (1957), hebben de bisschoppen van COMECE een groep katholieke mannen en vrouwen die vele jaren als politici, diplomaten en specialisten bij de Europese politiek betrokken zijn geweest, gevraagd om een rapport op te stellen over de fundamentele waarden en principes van de Europese Unie. Deze Commissie van Wijzen (Comité des Sages) heeft nu zijn rapport uitgebracht. Wij zijn ervan overtuigd dat dit zal leiden tot een beter geïnformeerde en transparantere dialoog onder christenen

en burgers in het algemeen ten aanzien van de essentie en doelstellingen van de Europese Unie.

Wij realiseren ons dat een aantal aspecten van dit rapport aanleiding zal geven tot discussie. Wij zijn alleen maar dankbaar voor de heldere en beredeneerde presentatie van de waarden die het proces van de Europese eenwording hebben vormgegeven en zullen blijven vormgeven. Het rapport beschrijft in zeven hoofdstukken de fundamentele waarden en principes die aan het Europese project ten grondslag liggen en geeft aan hoe die in de Europese instellingen en in het Europese beleid zijn uitgewerkt. De auteurs verklaren onomwonden dat deze waarden hun oorsprong vinden in de religieuze en in het bijzonder de christelijke traditie en stellen dat zij van beslissend belang zijn voor de evolutie van de Europese Unie.

Het is in dit verband goed om de oproep van paus Johannes Paulus II aan de lekenengelovigen aan te halen: *“In samenwerking met allen die werkelijk de vrede nastreven, en met behulp van de specifieke nationale en internationale organisaties en instellingen moeten de lekenengelovigen een wijzvertakt opvoedkundig werk bevorderen, dat bestemd is om de heersende cultuur van het egoïsme, de haat, de wraak en de vijandschap te overwinnen en de cultuur van de solidariteit op ieder niveau te ontwikkelen.”*¹ Paus Benedictus XVI benadrukte onlangs in een toespraak het primaire belang van de ontwikkeling van een moreel geweten ter bevordering van de menselijke waardigheid, zoals die in de natuurwet verankerd ligt: *“De eerste plicht van een ieder, en met name van hen die publieke verantwoordelijkheid dragen, is dan ook het bevorderen van de ontwikkeling van een moreel geweten. Dat is de*

*fundamentele vooruitgang zonder welke alle andere vooruitgang niet-authentiek zal blijken. De wet die in ons wezen geschreven staat, is de ware garantie voor ons allen om in vrijheid te kunnen leven en in onze eigen waardigheid te worden gerespecteerd.”*²

Dit rapport is een concreet voorbeeld van de vrucht van werkelijke maatschappelijke betrokkenheid van lekenmannen en -vrouwen in deze tijd. Wij, de bisschoppen van COMECE, willen onze waardering en diepe dankbaarheid uitspreken aan de Commissie van Wijzen, en in het bijzonder aan voorzitter Marcelino Oreja en de twee secretarissen, Philippe de Schoutheete en Stephen Wall. Zij hebben veel tijd en energie geïnvesteerd in de voorbereiding van deze tekst. Een lijst van de eminente leden van de commissie is als bijlage bij dit rapport gevoegd. Voormalig EU-commissaris Loyola de Palacio, die ook bereid was zitting te nemen in de commissie, is in november 2006 overleden. Nu wij dit rapport van de auteurs ontvangen, denken wij tevens met dankbaarheid terug aan de exemplarische wijze waarop zij zich heeft ingezet voor Europa.

We bieden dit rapport aan als een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van het katholieke sociaal denken over het Europese eenwordingsproces en internationale betrekkingen. Het onderschrijft waarden en opent nieuwe perspectieven voor het engagement van christenen bij het vormen van de toekomst van Europa. We vertrouwen erop dat het breed gelezen wordt onder christenen en alle mensen van goede wil in Europa.

+ Adrianus van Luyn s.d.b.
Bisschop van Rotterdam
Voorzitter van COMECE

1. Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Christifideles laici* (30 december 1988), 42, in: *Kerkelijke documentatie 17/2* (februari 1989), 218.

2. Benedictus XVI, Toespraak tot de afgevaardigden op een internationaal congres over de morele natuurwet (12 februari 2007).

Inleiding

1. Eén toespraak, in mei 1950 gehouden door Robert Schuman, heeft een historisch proces in gang gezet, dat de landen en volken van Europa steeds dichterbij elkaar heeft gebracht en dat, zo lijkt het, niet meer te stoppen is. Het heeft de vorm aangenomen van een reeks achtereenvolgende stappen die de ontwikkeling en verdieping van de Europese Gemeenschap markeren: van een douane-unie tot gemeenschappelijk beleid op allerlei gebied, tot een monetaire unie. Vanaf het eerste begin (artikel 2 van het Verdrag van Rome) is de doelstelling geweest om een harmonieuze en evenwichtige ontwikkeling van de economische activiteiten te bevorderen en een hoog niveau van werkgelegenheid en sociale bescherming te realiseren. Het doel was ook om de menselijke waardigheid te respecteren in een gebied waar vrede en veiligheid heerst. Deze Europese constructie bood een visie op de toekomst en gaf nieuwe hoop. En dat heeft op zijn beurt de bouw van Europa tot een cruciaal element gemaakt in de geleidelijke, vreedzame groei van de democratie, aangezien steeds meer landen zich hebben aangesloten. Het constante streven van de landen in Midden- en Oost-Europa om zich te bevrijden van de communistische dictatuur, werd uiteindelijk bekroond met succes en heeft gemaakt dat de Europese Unie nu openstaat voor het gehele werelddeel. Europa is nu, voor het eerst in eeuwen, weer verenigd in vrede. Wij mogen als Europeanen trots zijn op alles wat er in een halve eeuw is bereikt. Maar zijn we dat ook?

2. De referenda in Frankrijk en Nederland in 2005 brachten de twijfels, onzekerheid en onvrede aan het licht die door

een groot aantal mensen werden gevoeld. Die gevoelens zijn niet nieuw: zij kwamen eerder tot uiting in het Deense referendum over het Verdrag van Maastricht, in juni 1992. Maar ze worden nu veel breder gedeeld, al hing een groot deel van de nee-stemmen wellicht samen met overwegingen die niets te maken hadden met de Europese Unie als zodanig. We weten allemaal dat deze geluiden ook te horen zijn in landen waar geen referendum is gehouden. Zij weerspiegelen de kloof tussen de visie van de politieke elite, die duidelijk vóór Europese integratie en het Grondwettelijk Verdrag is, en de visie van een groot deel van de publieke opinie, die zich met name zorgen maakt over de globalisering, over de toekomst van de Europese sociale stelsels en over de vermenging van culturen, allemaal onderwerpen die voor mensen samenhangen met schaalvergroting. Europa kan en moet een manier vinden om hier op een goede manier mee om te gaan. Op de verschillende ontmoetingen van de Europese Raad in 2005 en 2006 is men er echter niet in geslaagd overeenstemming te bereiken over de vraag hoe het Europese project een nieuwe impuls kan worden gegeven.

3. Het is een feit dat de Europese leiders, door de comfortabele omstandigheid van een lange periode van gewaarborgde veiligheid en groeiende welvaart, een visie op de Europese integratie hebben gehad die te technocratisch was. Bij gebrek aan duidelijke onderlinge overeenstemming over het uiteindelijke doel van het Europese project, droegen zij niet langer de waarden uit die daaraan ten grondslag lagen. Europa, dat een visionair project was – de vereniging van volken en landen ten behoeve van een duurzame vrede – lijkt nu eerder een mechanisch proces.

Vrede geldt als iets vanzelfsprekends. Voor de nieuwe generaties is oorlogsdreiging iets uit het verre verleden. De burgers zien de Europese Unie als een machtig bureaucratisch apparaat, waar eindeloos wordt gepraat over allerlei onduidelijke onderwerpen, dat ver van hen af staat, lastig is, veel geld kost en waarop zij maar heel weinig invloed hebben. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat deze Europese technocratie verantwoordelijk wordt gehouden voor alle tegenslag die mensen ondervinden door problemen op het gebied van globalisering en milieu, door hoge langdurige werkloosheid en de gevolgen van een vergrijzende bevolking. En dat geldt nog sterker als nationale leiders, uit onachtzaamheid of welbewust, Europa de schuld geven van alles wat er fout is gegaan en afgeven op het beleid en de manier van werken, hoewel zij zelf behoren tot de mensen die het beleid grotendeels bepalen.

4. Als we iets aan deze twijfels en onvrede willen doen, als we Europa weer in contact willen brengen met haar burgers, moeten we terug naar de allereerste principes. We moeten ons te binnen brengen wat we niet eens hadden mogen vergeten: vóór al het beleid en alle instellingen berust het Europese project in de allereerste plaats op waarden, op een ethische visie op het leven en op de samenleving. Iedere gemeenschap die is gebaseerd op wetgeving, behoort ook op waarden te berusten. In het geval van de Europese Unie zijn deze waarden niet exclusief christelijk, maar zij zijn wel diep in de christelijke traditie geworteld. Zij vinden hun grondslag en doel in het respect voor de menselijke waardigheid, die door christenen wordt beschouwd als een uitvloeisel van Gods schepping, van Christus' vleeswording en van de werking van

de heilige Geest. Deze waarden vindt men vrijwel nergens in officiële verklaringen terug en ze zijn zo vertrouwd dat we er niet eens meer bij stilstaan. Toch is het de Europese Gemeenschap, later de Europese Unie, die deze menselijke waarden over het gehele werelddeel heeft verankerd, ook in regio's waar eerder geweld en onderdrukking heersten. Dat is de reden waarom het nu goed is om aan te geven welke waarden dit zijn en wat zij inhouden. Zij maken duidelijk dat de bouw aan een verenigd Europa een ethische dimensie heeft, waarmee alle Europeanen, inclusief alle christenen in de Europese Unie, zich kunnen identificeren, waar zij trots op kunnen zijn en waarop zij met vertrouwen hun hoop kunnen stellen.

Vrede en vrijheid

5. Het voornaamste doel van Schuman en Adenauer was een blijvende verzoening tussen Frankrijk en Duitsland. Met het Europese project, in de jaren vijftig begonnen onder aanvoering van visionaire politici en uitmondend in de ondertekening van het Verdrag van Rome, ontstond een netwerk van relaties en wederzijdse afhankelijkheid door de invoering en regulering van een gemeenschappelijke markt. Dit bracht onze volken samen in een gemeenschappelijk streven, zodat de politieke, economische en psychologische factoren die in het verleden tot conflicten hadden geleid en, als er niets veranderde, dat opnieuw konden doen, niet meer aan de orde waren. Het resultaat is, in West-Europa, de langste periode van vrede in de moderne tijd. De huidige generatie vindt dat vanzelfsprekend. Maar in het licht van de geschiedenis en in het belang van ons aller welzijn blijft de bouw van één Europa even belangrijk als altijd.

6. Door achtereenvolgende uitbreidingen heeft het goed van deze vrede zich uitgebreid over het werelddeel, ook in regio's in Midden- en Oost-Europa met een geschiedenis van geweld en vijandelijkheid die vergelijkbaar is met die van het Westen. De hereniging van het overgrote deel van Europa in vrede en vrijheid, voor het eerst sinds de Middeleeuwen, is een historische prestatie van formaat. Jammer genoeg is dit, de fundamentele rechtvaardiging voor het uitbreidingsproces, onvoldoende uitgelegd en daarom nauwelijks begrepen door het publiek in de oudere lidstaten.

7. Intussen heeft de verraderlijke dreiging van het terrorisme, na de aanslagen in New York en op Bali en later in Madrid en Londen, de Europeanen eraan herinnerd dat de vrede op veel verschillende manieren kan worden bedreigd en dat we ons daartegen alleen teweer kunnen stellen door samen te werken. Dat is nog een goede reden om door te gaan met de bouw van één Europa. Dat is een nieuwe versie van het verlangen naar vrede dat de grondleggers van de Unie heeft geïnspireerd.

8. De Europese Unie is gebaseerd op de vrijwillige participatie van haar bevolking, "zonder enige dwang, enige druk of bedreiging". Zo sprak Paul-Henri Spaak vijftig jaar geleden in een toespraak op het Capitool bij de ondertekening van het Verdrag van Rome. Tot de Unie kunnen alleen landen toetreden die een democratie zijn en waar de mensenrechten en fundamentele vrijheden worden gerespecteerd (artikel 6 van het Verdrag betreffende de Europese Unie). De wetgeving van de Europese Unie verlangt van alle leden dat zij de bepalingen van de Europese Conventie van de Mensenrech-

ten naleven, waarin onder meer het recht op leven, vrijheid van godsdienst en vrijheid van meningsuiting, het recht van mannen en vrouwen om een huwelijk te sluiten en een gezin te stichten, zijn vastgelegd.

9. Omdat zij is gebaseerd op de vrijwillige deelname van haar lidstaten en op eerbiediging van de mensenrechten heeft de Europese Unie een politieke taak, net als haar voorloper, de Europese Gemeenschap. De implementatie en het verantwoord gebruik van vrijheid op economisch gebied vormt de kern van het Europese project, zoals dat vijftig jaar geleden in het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap tot stand is gebracht. De vier vrijheden die de basis voor de gemeenschappelijke markt vormen (vrij verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal) komen als eerste onder druk te staan onder eventuele dictatoriale regimes. Het concurrentiebeleid dat door de Europese Commissie wordt gevoerd, is erop gericht om te voorkomen dat de machtigen de gemeenschappelijke markt kunnen domineren ten koste van de zwakken. Er wordt regionaal beleid opgesteld om te zorgen voor een eerlijke verdeling van de welvaart die voortvloeit uit de openstelling van deze grote gemeenschappelijke markt en om structurele aanpassingen tot stand te brengen in achtergebleven gebieden. De gemeenschappelijke munt is, door de monetaire discipline die deze impliceert, een rechtvaardige erfenis die aan volgende generaties wordt doorgegeven, omdat daarmee voorkomen wordt dat toekomstige generaties gebukt zullen gaan onder een te zware schuldenlast.

Mensen bij elkaar brengen

10. In de Preambule van het Verdrag van Rome wordt gesproken over het leggen van “de grondslagen voor een steeds hechter verband tussen de Europese volkeren”. “Waar wij naar moeten streven”, zei Jean Monnet, “is om de belangen van de volkeren van Europa samen te brengen, niet om de status quo tussen die belangen te handhaven”. Het Europese project heeft een echte en uitermate effectieve bijdrage geleverd aan het leven van de internationale gemeenschap, omdat het er duidelijk op was gericht om de volken van Europa bij elkaar te brengen, niet alleen om de regeringen te helpen om samen te werken. Dat is de grondgedachte achter het supranationale aspect (‘de Gemeenschapsmethode’) van het werk van de gemeenschappelijke instellingen.

11. Door de specifieke taak van de Commissie als de instelling die het gemeenschappelijke Europese belang definieert en als enige het recht heeft om wetgeving te initiëren, alsook door de besluitvorming bij meerderheid van stemmen in de Raad van Ministers en de medebeslissingsbevoegdheid van het Europees Parlement, is de Gemeenschapsmethode gericht op het bereiken van het algemeen belang, niet slechts op het verzoenen van nationale belangen. Daarin ligt de ethische dimensie: het algemeen belang is groter dan de som van de afzonderlijke nationale belangen.

12. In de loop der tijd heeft zich, met de verwerving van nieuwe bevoegdheden, parallel aan de Gemeenschapsmethode de intergouvernementele dimensie ontwikkeld, waarmee afstand werd genomen van de geest van de grondleggers. Sinds de Europese Akte en het Verdrag van

Maastricht bestaan deze twee benaderingen binnen de Europese ‘Unie’ op ongemakkelijke wijze naast elkaar. Het moet gezegd worden dat Europa de laatste jaren de intergouvernementele benadering heeft laten prevaleren boven de Gemeenschapsmethode. Dat gaat ten koste van haar oorspronkelijkheid, inspiratie en effectiviteit. Wanneer er op Europees niveau een besluit moet worden genomen, verdient de Gemeenschapsmethode onze onvoorwaardelijke steun, omdat daarmee de solidariteit tussen de volken en het streven naar het algemeen belang wordt onderstreept. De intergouvernementele methode kan, omdat hierin het accent ligt op mogelijk uiteenlopende nationale belangen, verlamdend werken en uitmonden in nationalisme en populisme, zaken waarvan de desastreuze gevolgen in onze geschiedenis gegrift staan. Gezien de politieke trend in een aantal van onze lidstaten is dat risico niet denkbeeldig.

13. Het concept van het Europees burgerschap, dat in 1992 in het Verdrag van Maastricht werd geïntroduceerd, onderstreept het doel van de Unie om de mensen dichter bij elkaar te brengen. Het vormt een aanvulling op het nationale burgerschap en bestaat daarnaast: het Europese burgerschap voegt iets toe aan het nationale burgerschap, het doet er niets aan af. De uitwisselingsprogramma’s voor studenten (Erasmus en vergelijkbare programma’s) en de stedenbanden tussen steden en dorpen zijn ook van belang. Zonder voorbij te gaan aan wat *landen* samenbrengt, zet de Europese ‘Gemeenschap’ zich in voor wat *mensen* bij elkaar brengt. Op dit punt laat zij zich inspireren door de christelijke traditie. De mensen achter het Erasmus-uitwisselingsprogramma verwezen expliciet naar de transnationale universitaire gemeen-

schap zoals die in de tijd van het middeleeuwse christendom en de renaissance bestond. De Europese Unie zou deze programma's ook buiten het kader van de universiteiten moeten uitbreiden om zo meer onderling begrip tussen de verschillende volken en culturen te bevorderen.

Macht en verantwoordelijkheid

14. Uit de as van de oorlog heeft de Europese Gemeenschap een aanzienlijke economische en monetaire macht opgebouwd door de invoering van een gemeenschappelijke markt en munteenheid. Zij zet zich ook al enige jaren met toenevend succes in om diplomatieke en militaire mogelijkheden te verwerven. Macht is op zichzelf genomen geen moreel instrument. Dat wordt het echter wel als hij wordt aangewend om de vrede, de menselijke waardigheid en de grondrechten te bevorderen. In crisissituaties leidt het machtsvacuüm tot inactiviteit en inactiviteit kan desastreuze gevolgen hebben. Ondanks alle meningsverschillen ontwikkelt de Unie langzaam maar zeker het vermogen om collectief te interveniëren in crisisgebieden. Dat kan alleen werkelijk gewicht hebben als de Unie sterk en eendrachtig is.

15. Het Europese project is een voorbeeld van wat er bereikt kan worden door verzoening, stabiliteit en welvaart. Dat is ook de reden waarom het zo'n sterke invloed heeft gehad en nog altijd heeft, op het ontstaan van democratische, stabiele samenlevingen in vele Europese landen. Aantrekkingskracht is ook een vorm van macht, 'zachte macht'. De Unie heeft, door de macht van haar aantrekkingskracht aan te wenden ten behoeve van de stabiliteit van haar omgeving, verantwoordelijk gehandeld.

16. Met haar economische macht en collectieve optreden kan de Unie daadwerkelijk invloed uitoefenen op de intercontinentale dialoog waar geleidelijk aan de regels van de globalisering worden gesteld, waarmee een systeem van 'mondiale heerschappij' wordt gevestigd. Het is steeds vaker nodig om daarin in te grijpen. De Unie is gevoelig voor de eisen van duurzame ontwikkeling, de eerbiediging van mensenrechten, samenwerking tussen Noord en Zuid en voor de ontwikkeling van een gereguleerd internationaal systeem. Daarmee neemt de Unie haar eigen plaats in en oefent zij haar verantwoordelijkheden uit in mondiale debatten. De bijdrage van de Unie wint aan belang nu het globaliseringsproces steeds sneller gaat. Waar zouden wij staan als wij niet-georganiseerd tegenover grootmachten als de Verenigde Staten, China, India of Rusland zouden moeten optreden?

Verscheidenheid, subsidiariteit en differentiatie

17. Het is het doel van Europa om "de solidariteit tussen haar volkeren te verdiepen met inachtneming van hun geschiedenis, cultuur en tradities".³ "De Gemeenschap draagt bij tot de ontplooiing van de culturen van de lidstaten onder eerbiediging van de nationale en regionale verscheidenheid van die culturen."⁴ Het gewicht dat de kleine landen wordt toegekend in alle instellingen van de Unie, sinds het begin van de Gemeenschap, maar ook na de uitbreiding, geeft aan dat er respect is voor hun identiteit en eigenheid. Er is geen ander internationaal orgaan van vergelijkbare omvang waarin zoveel respect bestaat voor de pluraliteit van talen die in de gemeenschappelijke instellingen worden geschreven en ge-

3. Preambule bij het Verdrag betreffende de Europese Unie.

4. Artikel 151 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap.

sproken. De verscheidenheid wordt niet alleen beschouwd als een realiteit, maar ook als een verrijking.

18. De Europese Unie is het enige internationale orgaan dat in zijn grondregels het subsidiariteitsbeginsel heeft neergelegd, volgens welke “besluiten zo dicht mogelijk bij de burgers worden genomen”.⁵ Subsidiariteit impliceert dat de Gemeenschap slechts optreedt “indien en voorzover de doelstellingen van het overwogen optreden niet voldoende door de lidstaten kunnen worden verwezenlijkt”.⁶ Het subsidiariteitsbeginsel biedt een matrix voor de verdeling van macht over de verschillende overheidsniveaus. Dit beginsel wordt vaak verkeerd uitgelegd, is nooit gemakkelijk toe te passen en kan in specifieke gevallen ook leiden tot botsende interpretaties, wat verklaart waarom het Grondwettelijk Verdrag voorstelt om op dit punt de nationale parlementen zeggenschap te geven. Het is echter goed om te weten dat het onderliggende principe van respect voor de lagere niveaus van besluitvorming direct is afgeleid uit de sociale leer van de Kerk: “Het weghalen bij groepen van een lagere orde, ten faveure van een groter collectief van een hogere orde, van die functies die de eerstgenoemde zelf uit kunnen voeren, zou niet alleen onrechtvaardig zijn maar ook de sociale orde op een zeer beschadigende manier verstoren.”⁷

19. Een grotere en meer diverse Unie betekent dat men de mogelijkheid zal moeten accepteren dat er in verschillende tempo's wordt doorontwikkeld: Sommige lidstaten kunnen voortgaan in een richting waar nog niet alle lidstaten aan toe zijn. Op een aantal gebieden gebeurt dit al: de euro, Schengen. Dergelijke regelingen moeten wel open blijven voor alle

lidstaten die erin kunnen en willen participeren. Geen enkele lidstaat mag gedwongen worden om een weg te gaan die haar niet past, maar in gevallen waarin geen overeenstemming kan worden bereikt, heeft een groep lidstaten, binnen het kader van de verdragen en overeengekomen regels, het recht om in hun eigen belang een positieve politiek te volgen. De controlerende functie van de Commissie zorgt ervoor dat het algemeen belang in het oog wordt gehouden en de goedkeuring van het Parlement (vereist in het Grondwettelijk Verdrag) verschaft de democratische legitimiteit. De bevordering van de Europese integratie is het gemeenschappelijke streven, maar binnen dat kader vormt acceptatie van verschillende tempo's een weerspiegeling van de verscheidenheid van de leden van de Unie. Respect daarvoor is één van de voornaamste kwaliteiten van deze hele onderneming.

Multilateralisme en tolerantie

20. Het multilateralisme ontwikkelde zich in de tweede helft van de twintigste eeuw in Europa als reactie op de dramatische gevolgen van de totalitaire ideologieën, die in Europa veel bloed hadden doen vloeien. De Europese Unie is het best ontwikkelde voorbeeld van multilateralisme, omdat:

- zij (binnen duidelijk omschreven grenzen) een supranationale macht heeft gecreëerd;
- lidstaten verplicht zijn zich te houden aan Europese wetgeving en te accepteren dat deze voorrang heeft, onder het gezag van het Europese Hof van Justitie;
- de Unie, net als iedere andere organisatie die tenminste deels federaal van

5. Artikel 1, §2, Verdrag betreffende de Europese Unie.

6. Artikel 5, Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap.

7. Pius XI, Encycliek *Quadragesimo anno* (15 mei 1931), 79.

- opzet is, de uitoefening van de overheidsmacht op verschillende besluitvormingsniveaus organiseert;
- de Unie zich daarbij laat inspireren door het subsidiariteitsbeginsel (zie boven, nr. 18) dat door de katholieke Kerk is geformuleerd juist in de strijd tegen totalitaire ideologieën;
 - zij een effectieve besluitvormingsmethode heeft opgezet – de Gemeenschapsmethode – waarmee het algemeen belang wordt nagestreefd en voorkomen wordt dat de groten de kleinen overvleugelen.

Op al deze manieren beschermt het Europese project onze samenlevingen tegen de uitwassen van een bekrompen nationalisme die, zoals in onze geschiedenis is gebleken, leiden tot overheersing, geweld, vreemdelingenhaat en soms ook racisme. Tegelijkertijd vindt het Europese project weerklink ver over de eigen grenzen omdat het (met succes) streeft naar een evenwicht tussen vrijemarkteconomieën enerzijds en een zeker niveau van regulering anderzijds.

21. Dit streven en het welslagen daarvan heeft een katalyserende werking gehad op de ontwikkeling van regionale samenwerkingsverbanden in andere werelddelen, die zijn ingegeven door vergelijkbare overwegingen. Door deze samenwerkingsverbanden, vrijwillig en niet-dominant, zoals Mercosur of ASEAN, kunnen snelgroeiende landen zinloze conflicten vermijden, vrede in hun regio garanderen, de productie en handel rationaliseren, de armoede terugdringen en hun stem laten horen op het wereldtoneel. De multilaterale methode, zoals die door de Europese Unie wordt belichaamd, heeft in vele opzichten model gestaan voor de manier waarop in multilateraal verband

met de globaliseringsproblematiek kan en moet worden omgegaan, aangezien het een baanbrekende en evenwichtige methode is, die bovendien effectief is gebleken. Het is in elk geval onze beste mogelijkheid om een actieve rol te spelen in de aanpak van de problemen die voortvloeien uit de globalisering.

22. De kern van het multilateralisme ligt in de effectieve werking van gemeenschappelijke instellingen die het primaat van de wet garanderen, overheersing voorkomen en, door compromissen, streven naar het belang van allen met inachtneming van de gerechtvaardigde belangen van ieder persoonlijk. Tolerantie, respect voor onze buurlanden, of die nu groot en machtig zijn of niet, streven naar oplossingen die het ons mogelijk maken om samen voorwaarts te gaan: dat alles vormt de sleutel tot het Europese multilaterale project. Dat zijn ook de dingen die het voor anderen interessant en waardevol maken.

Solidariteit binnen de Unie

23. Solidariteit, een weerspiegeling van de “gemeenschappelijke bestemming” die genoemd wordt in de preambule van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (1951), heeft vanaf het begin tot de kern van de bouw van Europa behoord. Het is een kenmerkend aspect van de Gemeenschap, in de jaren vijftig bedacht door staatslieden met een overwegend christen-democratische en sociaal-democratische achtergrond. De achterliggende filosofie was en blijft die van de sociale markteconomie waarbinnen een sterk verband bestaat tussen de economische en de sociale dimensie, met specifieke verschillen binnen de afzonderlijke landen.

24. Historisch gezien ontwikkelde deze visie op Europa als 'Gemeenschap' zich in tegenstelling tot mensen die een zuiver, eenvoudig economisch liberalisme bepleitten en die de EG puur als een vrije handelsruimte zagen. Deze visie op Europa als 'Gemeenschap' vinden we ook terug in het beleid, waarvan de uitvoering zonder meer ruimte laat voor kritiek, maar dat geïnspireerd is op het principe van solidariteit. Zo weerspiegelt het landbouwbeleid, met al zijn onvolkomenheden, de solidariteit tussen stad en platteland; het cohesiebeleid weerspiegelt de solidariteit tussen rijke en arme regio's. Deze twee beleidsterreinen zijn samen goed voor driekwart van het Europese budget.

25. De druk van de globalisering is een stimulans om de verschillende Europese sociale stelsels te moderniseren, niet om deze af te schaffen. De Europese Unie kan bogen op een aanzienlijke sociale *acquis* op terreinen als de gelijkheid tussen mannen en vrouwen, verantwoorde arbeidsomstandigheden en ouderschapsverlof. De nieuwe lidstaten die hun wetgeving moesten aanpassen om de verworvenheden van de EU op dit vlak over te nemen, weten dat maar al te goed. Elders denken de meeste mensen dat de Unie zich meer bezighoudt met economisch dan met sociaal beleid. Zeker, de meeste sociale wetgeving blijft binnen de nationale competentie. Maar we moeten de Europese verdienste op dit terrein niet verwaarlozen. Integendeel, zij moet verder worden uitgebouwd, bijvoorbeeld door iedereen gelijke toegang te garanderen tot diensten van algemeen nut.

26. Het tweede deel van het Grondwettelijk Verdrag, het Handvest van Grondrechten, bevat twaalf artikelen die betrek-

king hebben op aspecten van sociaal beleid, bijeengebracht onder het kopje 'solidariteit'. Het eerste deel van het verdrag bevat een solidariteitsclausule die bepaalt dat de lidstaten zich solidair opstellen ingeval van een terroristische aanval of natuurramp (artikel 43). Het besluit om de middelen te combineren ten behoeve van een snellere reactie op dit soort gebeurtenissen kan alleen maar worden toegejuicht. Hoewel het verdrag nog niet in werking is getreden, is de solidariteitsclausule woordelijk overgenomen in besluiten van de Europese Raad na de terroristische aanslagen in Madrid. Solidariteit tussen de lidstaten is de lijm die de Unie bijeenhoudt. In een tijd waarin sommige mensen daar hun twijfels bij hebben, moeten wij ons daar dus juist uitdrukkelijk voor uitspreken.

Solidariteit met de rest van de wereld

27. De Unie kan soms de indruk wekken naar binnen gericht te zijn, in beslag genomen door eigen interne spanningen, aangezien de interne debatten vaak moeilijk zijn. Maar in wezen staat Europa juist open voor de rest van de wereld en haar problemen. In zijn inaugurele rede in 1950 wees Robert Schuman expliciet op onze verplichtingen jegens Afrika. Het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, waarvan wij nu het vijftigjarig bestaan vieren, bevatte een titel over de verbondenheid met landen en gebieden overzee. Europa stelt nu aanzienlijke bedragen beschikbaar vanuit een geest van partnerschap en solidariteit. De Unie beschikt over het grootste budget voor humanitaire noodhulp (ECHO) ter wereld. Het totale bedrag dat er op de wereld aan ontwikkelingshulp wordt besteed is natuurlijk onvoldoende, maar

meer dan de helft ervan wordt ter beschikking gesteld door de Unie of haar lidstaten. Er zijn door de jaren heen speciale programma's ontwikkeld voor verschillende regio's: het Europees Ontwikkelingsfonds (EDF) voor de Afrikaanse landen, een fonds voor landen in het Caribisch gebied en de Stille Oceaan (ACP), PHARE voor de landen in Oost-Europa, TACIS voor de voormalige Sovjet-Unie en MEDA voor het gebied rond de Middellandse Zee en het Midden-Oosten. Het is absoluut nodig en mogelijk om nog meer te doen en vooral ook om het beter te doen, om bijvoorbeeld onze eigen markten verder open te stellen of de landbouwsubsidies te verminderen wanneer die een ongewenst effect hebben. We moeten de beloften voor nieuwe bijdragen nakomen die we bij verschillende internationale ontmoetingen hebben gedaan. Maar het blijft een feit dat de Unie reeds een substantiële bijdrage levert aan de solidariteit in deze wereld: Zij probeert zich op te stellen als een 'goede burger' van deze planeet. Zij beseft dat "ontwikkeling een ander woord is voor vrede".⁸

28. Oorlog vormt het grootste struikelblok voor ontwikkeling, zoals ook blijkt uit onze nationale geschiedenissen en de recente gebeurtenissen in het Midden-Oosten en Centraal-Afrika. De Europese Unie heeft sinds 2003 een tiental vredesoperaties geleid (in bijvoorbeeld Libanon en Congo), meestal op verzoek van de Verenigde Naties. Zij wordt steeds vaker gevraagd als vredesmacht in crisissituaties. Hieruit blijkt dat de internationale gemeenschap in toenemende mate inziet dat de Europese Unie bereid en in staat is om een significante bijdrage te leveren aan de wereldvrede, de ontwikkeling, de mensenrechten en de strijd tegen armoede.

Conclusie

29. De naoorlogse generatie leiders wordt terecht geëerd omdat zij een einde hebben gemaakt aan de bloedige broederstrijd in Europa. Dat was een moeilijke taak. De problemen die er nu liggen, zijn echter ook niet gering: de globalisering, de klimaatverandering, een explosieve bevolkingsgroei in sommige delen van de wereld en een vergrijzende bevolking in andere, armoede en sociale uitsluiting, toenemende schaarste aan essentiële basisbehoeften als water en energie, massale migratie, pandemieën en een groeiende dreiging van lokale conflicten en internationaal terrorisme. De leiders van nu zijn echter beter toegerust dan hun voorgangers zestig jaar geleden. Wat de tekortkomingen ervan ook mogen zijn, de multilaterale instellingen die na de Tweede Wereldoorlog zijn opgezet en ontwikkeld, hebben een netwerk voor samenwerking gecreëerd dat in vroeger eeuwen ondenkbaar was en dat kan bijdragen aan een verantwoorde oplossing voor fundamentele internationale kwesties. De Europese Unie is één van de belangrijkste onderdelen van dat netwerk en, door haar hoge niveau van integratie, één van de meest solide steunpilaren.

30. Het is nooit eerder zo duidelijk geweest dat wij één wereld zijn. Nooit eerder was het ook zo duidelijk dat het onze verantwoordelijkheid is om voor die wereld te zorgen. Nu moet een nieuwe generatie Europeanen, in het besef van de onderliggende waarden die het Europese project altijd heeft behoeft en bevorderd, dit project voortzetten. Het is hun verantwoordelijkheid om de rechtvaardige vrede, de eerlijke welvaart en de uitgebalancheerde macht die de inspanningen van de afgelopen vijftig jaar binnen ons bereik

8. Paulus VI, Encycliek *Populorum progressio* (26 maart 1967), 76.

hebben gebracht, te consolideren. Daartoe moeten zij een aantal nieuwe, dringende problemen aanpakken:

- Het publiek moet worden verzekerd van de betekenis en effectiviteit van het Europese proces en worden overtuigd van de waarden die daarmee samenhangen, zodat de burgers zich willen inzetten voor het algemeen belang dat hiermee wordt nagestreefd.
- De Unie heeft behoefte aan een systeem van economisch beleid en duurzame sociale solidariteit dat past bij de 21ste eeuw.
- De globalisering laat zich niet meer wegdenken. Dit proces moet op zodanige wijze worden geleid en gereguleerd dat de grote mogelijkheden om hieruit rijkdom te genereren, ten goede komen aan iedereen. De Europese Unie is een instrument om dit in goede banen te leiden.
- De klimaatsverandering, de energievoorraad en het behoud van het milieu op deze wereld behoeven dringend aandacht en de Unie dient daar een voortrekkersrol in te spelen.
- Veiligheid in de meest brede zin van het woord impliceert bevordering van de economische ontwikkeling en bestrijding van armoede. Maar ook de strijd tegen internationale criminaliteit en terrorisme, een oplossing voor het probleem van de massale immigratie en, zoals de Unie ook al doet, de bevordering van het internationale recht. De Unie zal, als een verantwoordelijke grootmacht, betrokken moeten worden bij vredesoperaties in vele gebieden in de wereld.

31. Dit zijn niet het type problemen dat zich door één land laat oplossen, hoe machtig dat land ook is. Wij moeten die

problemen dus op Europees niveau aanpakken, met inachtneming van het subsidiariteitsbeginsel. Bij het zoeken naar mondiale oplossingen leggen de lidstaten van de Unie individueel weinig tot geen gewicht in de schaal. Als zij echter samen optreden, maakt het gecombineerde gewicht het mogelijk om niet alleen de eigen belangen beter te behartigen, maar ook om eerlijke en rechtvaardige oplossingen te bevorderen. Dat is de reden waarom ons vermogen om beslissingen te nemen – om boven het intergouvernementele debat uit te stijgen en door middel van de Gemeenschapsmethode te streven naar het algemeen belang – niet slechts een technische kwestie is, maar een noodzakelijke voorwaarde om überhaupt oplossingen te kunnen vinden voor onze gemeenschappelijke problemen en op wereldniveau onze invloed te laten gelden. De Unie zal bij haar besluitvorming altijd de fundamentele waarden moeten respecteren waar zij voor staat, zoals de menselijke waardigheid en de fundamentele rechten van de mens. In dat kader werpt de voortdurende vooruitgang van het wetenschappelijk onderzoek grote ethische vraagstukken op, met name op het terrein van de biowetenschappen.

32. De Europese Unie was niet voorbestemd om te ontstaan. Zij is altijd afhankelijk geweest van de wil daartoe. Zij is, als al het menselijk streven, fragiel. De Unie zoekt nu naar de weg voorwaarts. Zij moet zich sterker bewust worden van de kracht die uitgaat van de waarden die zij belichaamt: de waardigheid van de mens, de mensenrechten, vrede, vrijheid, democratie, verdraagzaamheid, respect door diversiteit en subsidiariteit en het streven naar het algemeen belang, zonder dat de ene groep de andere overvleugelt. De Unie staat voor solidariteit tussen haar

eigen leden en tussen haar leden en anderen, met name de minder bedeeden. Zij staat voor verantwoordelijkheid bij het streven naar oplossingen voor de problemen van de wereld. Het zijn niet zozeer de instellingen of het beleid, maar vooral de waarden die zij vertegenwoordigt, die de belangstelling wekken en de Europese Unie haar reputatie in de wereld bezorgen en mensen hoop geven. Dat is het werk van een halve eeuw. Die onderliggende waarden, het morele fundament, zijn niet iets van vandaag of gisteren. Zij liggen

diep verankerd in tweeduizend jaar christelijke traditie en in de tradities van andere geloofsovertuigingen en filosofieën. Die waarden en die traditie bezitten nog altijd dezelfde kracht. Zij moeten de basis blijven voor ons gemeenschappelijke streven, dat wij moeten voortzetten met consequent en vastberaden leiderschap. Dan zal het Europese project voor onze burgers weer worden wat het altijd had moeten blijven: een werkelijke, blijvende bron van trots en een hoeksteen voor een vurige hoop op de toekomst.

BIJLAGE

*Leden van de Commissie van Wijzen van COMECE**

Prof. Michel Camdessus, voormalig algemeen directeur van het IMF, Gouverneur Honoraire van de Banque de France, voorzitter van de Semaines Sociales de France, Frankrijk

Pat Cox, voormalig voorzitter van het Europees Parlement, voorzitter van de Internationale Europese Beweging, Ierland

H.E. Philippe De Schoutheete, voormalig permanent vertegenwoordiger van België bij de EU, directeur van Europese Studies aan het KIBB, bijzonder adviseur van de Europese Commissie, België

Prof.dr. Franz Fischler, voormalig lid van de Europese Commissie, voorzitter van 'Ökoiales Forum', Oostenrijk

Zr. Madeleine Fredell, secretaris-generaal van de Commissie Justitia et Pax, Zweden

Prof. PhDr. dr. Tomáš Halík, voormalig adviseur van president Václav Havel, Republiek Tsjechië

Jan Kulakowski, lid van het Europees Parlement, Polen

Karl Lamers, voormalig lid van de Duitse Bondsdag, Duitsland

Vytautas Landsbergis, voormalig staatshoofd, lid van het Europees Parlement, Litouwen

* De zinswijzen die in deze tekst naar voren worden gebracht, zijn persoonlijk en dienen niet te worden toegeschreven aan instellingen, organisaties of bedrijven waaraan de leden van de commissie verbonden zijn.

Prof.dr. Jerzy Lukaszewski, voormalig rector van het Europa College,
voormalig Pools ambassadeur in Frankrijk, Polen

Maria Martens, lid van het Europees Parlement, Nederland

Prof. Mario Monti, voormalig lid van de Europese Commissie,
president van de Bocconi Universiteit in Milaan, Italië

Dr. Marcelino Oreja Aguirre, voormalig lid van de Europese Commissie, Spanje

Prof. Lorenzo Ornaghi, rector van de Katholieke Universiteit
van het Heilig Hart, Italië

Jan-Peter Paul, adviseur, DG Volksgezondheid en
Consumentenveiligheid, Europese Commissie, Finland

Alois Peterle, voormalig minister-president, lid van het Europees Parlement, Slovenië

Onno Ruding, voormalig minister van financiën, voormalig directeur van Citibank,
voorzitter van het Centre for European Policy Studies (CEPS), Nederland

Jacques Santer, voormalig minister-president, voormalig
voorzitter van de Europese Commissie, Luxemburg

Prof. Ph.D. Peter Serracino-Inglott, voormalig lid van de Conventie over de toekomst
van Europa, voorzitter van de Malta Council for Science and Technology, Malta

Prof. Manuela Silva, voorzitter van de Commissie Justitia et Pax, Portugal

Peter Sutherland, voormalig lid van de Europese Commissie, voormalig directeur van
de GATT en de WTO, voorzitter van EPC, Goldman Sachs International and BP, Ierland

Prof. Jozsef Szajer, lid van het Europees Parlement, Hongarije

Minister-president Erwin Teufel, voormalig minister-president van Baden Württem-
berg, voormalig lid van de Conventie over de toekomst van Europa, Duitsland

Sir Stephen Wall, voormalig adviseur Europese Zaken van de minister-president,
voormalig permanent vertegenwoordiger van het Verenigd Koninkrijk bij de EU,
Verenigd Koninkrijk

Anna Zaborska, lid van het Europees Parlement, Republiek Slowakije

Vertaling: drs. P.C. de Die